

Elena Marta, Maura Pozzi. *Psicologia del volontariato*. Roma: Carocci 2007 ss. 111. ISBN 9788843039050.

Wolontariat oznacza profesjonalnie zorganizowaną służbę na rzecz osób i grup społecznych będących w potrzebie, charakteryzującą się dobrowolnością, bezinteresownością i systematycznością. Istotną cechą wolontariatu jest nie tylko unikanie konfrontacji z interwencjonizmem państwa, lecz przestrzeganie zasady pomocniczości i troska o integrację działalności społecznej różnych podmiotów dla dobra potrzebujących. W Polsce do najważniejszych sektorów życia publicznego, w których angażowani są wolontariusze, należą: opieka zdrowotna, pomoc socjalna, działalność humanitarna i charytatywna, obrona cywilna, ochrona środowiska, działalność edukacyjno-wychowawcza, rozwój kultury i współpraca międzynarodowa¹.

Współczesny wolontariat jest ważnym filarem społeczeństwa obywatelskiego. Wolontariusze pełnią bowiem funkcję krytyczną w społeczeństwie, domagając się opieki państwa dla najsłabszych, wyprzedzając odpowiedzi służb państwowych na nagłe potrzeby obywateli oraz wytyczając linie interwencji i modeli pozytywnych dla władz publicznych. Wolontariusze tworzą odmienną świadomość u osób, które zazwyczaj nie martwią się trudną sytuacją innych, odbudowując tkankę obywatelską i moralną społeczeństwa, integrują służby publiczne w tych sektorach, w których interwencja państwa jest niewystarczająca (np. tworzą grupy terapeutyczne dla alkoholików lub narkomanów) oraz pokazują sens służby społecznej, przeciwstawiając się obojętności instytucji publicznych, których działania pomocowe są często zbiurokratyzowane i spóźnione.

Pomaganie innym ludziom nie jest zjawiskiem nowym, a kluczem do zrozumienia tajemnicy zaangażowania w wolontariat może być społeczna natura człowieka. Psychologia społeczna postrzega wolontariat przez pryzmat filantropii, zachowań prospołecznych i altruizmu, próbując wyjaśnić przyczynę jego atrakcyjności i zrozumieć popularność poświęcania własnego czasu dla dobra innych². Wolontariat współczesny jest

¹ W Polsce wolontariat uzyskał podstawy prawne w *Ustawie z 24 IV 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* (Dz. U. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.). Wraz z tą ustawą uchwalona została ustawa *Przepisy wprowadzające ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie* (Dz. U. Nr 96, poz. 874 z późn. zm.).

² Zob. J. S z y m o ł o n. *Psychologiczna analiza zjawiska wolontariatu*. W: *Miłość na nowo odkryta. Wokół Benedykta XVI encykliki o Bogu-Miłości*. Red. W. Przygoda, J. Karbownik. Skarżysko-Kamienna 2007 s. 169-179.

zjawiskiem na tyle młodym, a w Polsce występującym właściwie dopiero po 1989 r., że wciąż rodzi on wiele pytań natury psychologicznej, np. dlaczego ktoś decyduje się zostać wolontariuszem, jakie znaczenie ma wolontariat dla identyfikacji osobowej i społecznej, w jakim zakresie wolontariat przyczynia się do budowania wspólnoty, jakie walory ma wolontariat w wieku dorastania, a jakie w wieku podeszłym? Próbę odpowiedzi na powyższe pytania podjęły autorki recenzowanej książki³.

Książka Eleny Marta i Maury Pozzi składa się ze wprowadzenia, pięciu rozdziałów, zakończenia, a także dość obszernej bibliografii, głównie w języku włoskim i angielskim (s. 100-111). Po krótkiej zapowiedzi problematyki książki we wprowadzeniu Autorki podjęły w pierwszym rozdziale refleksję nad istotą wolontariatu i cechami wolontariusza (s. 9-20). W ich przekonaniu zjawisko wolontariatu odgrywa znaczącą rolę w wymiarze społecznym i politycznym nie tylko w Europie, ale także w pozostałych częściach świata. W podejmowanych próbach definicji zjawiska wolontariatu eksponowane są dwa czynniki: postawa pomocy i relacje międzyludzkie. W charakterystyce postawy pomocy różnie mogą być rozłożone akcenty: jedni autorzy kładą nacisk na spontaniczność udzielanej pomocy, inni – na wynikające z norm rodzinnych, etycznych, społecznych lub prawnych zasady udzielania pomocy, a jeszcze inni – na sprawność organizacyjną udzielanej pomocy. Natomiast wzajemne relacje między wolontariuszami a adresatami ich pomocy najlepiej opisuje społeczna zasada solidarności. W charakterystyce wolontariuszy zwraca się uwagę na ich cechy społeczno-demograficzne (płeć, wiek, wykształcenie), ale wskazuje się także na osobowość wolontariuszy, określając ją jako osobowość prospołeczną.

Rozdział drugi recenzowanej książki traktuje o podstawach wolontariatu (s. 21-49). Fundamentalne wydaje się pytanie: dlaczego ktoś zostaje wolontariuszem? Okazuje się, że motywacje wolontariuszy mogą być bardzo zróżnicowane – w przedziale od postawy skrajnie zorientowanej na siebie (*self-oriented*) do postawy zorientowanej na innych (*other-oriented*). W badaniach motywacji wolontariuszy bierze się pod uwagę następujące funkcje wolontariatu: ukierunkowanie na wartości, poszerzanie wiedzy, rozwój społeczny, zorientowanie na karierę, zabezpieczenie siebie, wzmocnienie poczucia własnej wartości (*self-enhancement*). Powodzenie zjawiska wolontariatu we współczesnym świecie wynika z faktu, że wzmacnia on identyfikację osobową i społeczną wolontariuszy oraz wypełnia sensem codzienne życie. Z doświadczeń życia rodzinnego wolontariat czerpie trzy fundamentalne kody: kod daru, kod wzajemności i kod zaufania. W końcu istnieje ścisły związek wolontariatu z rozwojem więzi społecznych i budowaniem wspólnoty.

³ Elena Marta jest profesorem psychologii na Uniwersytecie Katolickim w Mediolanie, gdzie wykłada psychologię społeczną i psychologię wspólnoty. Maura Pozzi jest dyplomowanym psychologiem, związana również z Uniwersytetem Katolickim w Mediolanie, gdzie prowadzi zajęcia z psychologii wspólnoty. Obydwie autorki są ponadto zaangażowane w badania prowadzone w Centrum Studiów nad Rodziną przy tymże uniwersytecie.

W kolejnym rozdziale Autorki prezentują sześć przykładów modeli interpretacyjnych wolontariatu oraz własną w tym zakresie propozycję (s. 50-67). Książka zawiera krótką charakterystykę następujących modeli wolontariatu: model wolontariatu jako procesu (A. M. Omoto, M. Snyder), model roli identyfikacyjnej wolontariatu (P. L. Callero, J. A. Howard, J. A. Piliavin), model trwałości wolontariatu (L. A. Penner), model M. Davisa, model integralny wolontariatu jako procesu (M. Pozzi, E. Marta), model trójfazowy trwania w wolontariacie (F. Chacòn, M. L. Vecina, M. Dàvilla). Autorki recenzowanej książki rozróżniają modele pierwszej i drugiej generacji, dążąc do wypracowania kompleksowego modelu integralnego. Propozycja tego ostatniego została przedstawiona w tabeli sumarycznej, obejmującej założenia, doświadczenia i skutki zaangażowania wolontariuszy na poziomie indywidualnym, organizacyjnym i wspólnotowym.

Dwa kolejne rozdziały recenzowanej książki są poświęcone roli wolontariatu w okresie przejściowym dorastania (s. 68-89) i w okresie starości (s. 90-96). Zdaniem Auterek w życiu ludzi młodych wolontariat ułatwia dialog międzypokoleniowy, wyrabia zmysł wspólnoty, uczy odpowiedzialności za siebie i za innych oraz stanowi nowoczesną formę uczenia się i zdobywania wielorakich sprawności praktycznych. Warto popierać wolontariat wśród młodzieży, gdyż przyczynia się on do rozwoju postaw prospołecznych i poczucia solidarności. Interesująca jest motywacja zaangażowania w wolontariat osób starszych, które włączają się w taką działalność przede wszystkim z poczucia obowiązku moralnego, z motywu odpowiedzialności społecznej i z obowiązku względem swojej grupy społecznej. Wiele osób starszych dopiero po osiągnięciu wieku 65 lat i wkroczeniu w tzw. próżnię emerytalną odkrywa swoją nową rolę w zaangażowaniu społecznym, a zwłaszcza w aktywności na rzecz swojej grupy przynależności.

Walory wolontariatu docenił papież Benedykt XVI w encyklice *Deus caritas est*, wskazując, że to „zaangażowanie stanowi dla młodych szkołę życia i uczy solidarności, gotowości do dawania nie tylko czegoś, ale siebie samych. Antykulturze śmierci, która wyraża się na przykład w narkotykach, przeciwstawia w ten sposób miłość, która nie szuka samej siebie, ale która właśnie w gotowości «utracenia siebie» (Łk 17, 33 i nn.) dla drugiego jawi się jako kultura życia” (DCE 30). Recenzowana książka zawiera kompendium aktualnej wiedzy na temat wolontariatu, podanej w kompaktowej wersji i w przystępnym języku. Toteż godna jest polecenia tak samym wolontariuszom, jak i moderatorom centrów wolontariatu, a także zainteresowanym fenomenem współczesnego wolontariatu wykładowcom i studentom nauk humanistycznych i społecznych oraz teologii praktycznej.

Ks. Wiesław Przygoda
Instytut Teologii Pastoralnej KUL